

ПРОГРАМИ САУ

довідковий
біндер
травень '2010

БЕЗОПЛАТНА ПРАВОВА ДОПОМОГА

© Спілка адвокатів України, 2010

ОБСТОЮВАННЯ СПІЛКОЮ АДВОКАТІВ ДЕМОКРАТИЧНИХ
ЗАСАД ОРГАНІЗАЦІЇ НАДАННЯ КВАЛІФІКОВАНОЇ
ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ » стор. 4

стаття 59
Конституції України:
Кожен має право на
правову допомогу.
У випадках, передбачених
законом, ця допомога
надається безоплатно.

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ. Офіс з надання БПД

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ

КОНСУЛЬТАТИВНЕ БЮРО САУ З ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

1998 РІК – Спілка адвокатів
України заснувала Консуль-
тазивне Бюро з захисту
прав людини, яке є одним з

» продовження на **СТОР. 7**

ІНТЕРНЕТ- КОНСУЛЬТАЦІЯ

2010 РІК – впроваджено на
базі Академії адвокатури
України надання адвокатами
– членами САУ консультацій
громадянам через мережу
Інтернет.

КОНСУЛЬТУВАННЯ ГРОМАДЯН

Адвокат надає правову допомогу безоплатно ледь не кожного
дня. Цього вимагає професія. Але чи правильно це?

» докладніше на **СТОР. 10**

1993 РІК – Спілка адвокатів
України та Міжнародна адво-
катська компанія “Бі-Ай-еМ”
відкрили в усіх обласних
центрах України і фінансово
підтримували пункти надан-
ня адвокатами безплатних
правових консультацій та
роз’яснень законодавства
окремим категоріям мало-
забезпечених громадян.
Така допомога надавалася
не рідше одного разу на

тиждень. В декількох регіо-
нах ці пункти функціонували
до 2008 року.

2010 РІК. ПРАВЛІННЯ САУ
ПРИЙНЯЛО РІШЕННЯ ПРО
НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ
ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ
МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИМ
ГРОМАДЯНАМ В МЕЖАХ
ЗАХОДІВ З ВІДЗНАЧЕННЯ
20-РІЧЧЯ СПІЛКИ АДВОКАТІВ
УКРАЇНИ.

ЗМІСТ

УЧАСТЬ САУ У ПІЛОТНИХ ПРОЕКТАХ: ОФІСИ ГРОМАДСЬКОГО ЗАХИСТУ	2
НАДАННЯ ЧЛЕНАМИ САУ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ	3
ПРОГРАМА САУ З БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ	4
ЗАГАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ФОРУМ «ТИЖДЕНЬ ПРАВА В УКРАЇНІ»	6

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ: КОНСУЛЬТАТИВНЕ БЮРО САУ З ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ (ПРОДОВЖЕННЯ)	6
БЕЗОПЛАТНА ПРАВОВА ДОПОМОГА: ВІД ЕКСПЕРИМЕНТУ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ	7
УЧАСТЬ САУ У СТВОРЕННІ СИСТЕМИ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ	8
БЕЗОПЛАТНА ПРАВОВА ДОПОМОГА СТАЄ РЕАЛЬНОЮ? ДОСЛІДЖЕННЯ ДУМКИ АДВОКАТІВ	8

ЩОДО СИСТЕМИ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ	10
БЕЗОПЛАТНА ПРАВОВА ДОПОМОГА В УКРАЇНІ	14

УЧАСТЬ САУ У ПІЛОТНИХ ПРОЕКТАХ: ОФІСИ ГРОМАДСЬКОГО ЗАХИСТУ

Благодійна програма "Безоплатна правова допомога" фінансується Благодійною організацією "Фонд Віктора Пінчука – соціальна ініціатива" та Міжнародним фондом "Відродження", та здійснюється у співпраці з Правовою Ініціативою Інституту Відкритого Суспільства, Міністерством юстиції України, Спілкою адвокатів України, Асоціацією правників України.

За участю САУ створено офіси громадського захисту в Харкові, Білій Церкві та Хмельницькому, де адвокати надають громадянам безоплатну правову допомогу у кримінальних справах. У комісіях з відбору адвокатів для цієї роботи брали участь представники САУ Т.Варфоломєєва, А.Ваннікова.

Очолюють ці офіси за рекомендацією САУ члени САУ: В.Кікас – у Білій Церкві (член ради САУ), Н.Вагіна – у Хмельницькому (член правління і ради САУ), О.Тімохов – у Харкові (член САУ).

Офіс громадського захисту в Харкові

ОФІС ГРОМАДСЬКОГО захисту в м.Харкові розпочав свою діяльність 1 серпня 2006 року і був першим в Україні пілотним Офісом громадського захисту.

ВІН СТАВ першопрохідцем в підготовці угод з ОВС, створенні стандартних форм адвокатського дос'є, розробці процедур роботи Офісу, механізми забезпечення якості правової допомоги, налагодженню цілодобових чергувань адвокатів.

СПОЧАТКУ ДІЯЛЬНІСТЬ Офісу поширювалась на територію лише одного району м. Харкова, з квітня 2007 року – на два райони міста, в 2008 році – на 6 районів, а з 2009 року – на 7 районів м. Харкова, із загальною чисельністю населення майже 1 млн. осіб. Керівником Офісу є адвокат Тімохов Олег Євгенович.

Офіс громадського захисту в Харкові, 2007 р.
Робочий момент.

Офіс громадського захисту в Білій Церкві

ЗА РІК своєї діяльності адвокати Офісу здійснювали захисту у 202 справах, з яких 145 – завершено. Налагоджена співпраця зі слідчими підрозділами міста, прокуратурою та судом.

З ЛЮТОГО 2008 року діяльність Офісу поширюється і на Виправно-трудова колонію ВТК-35.

ЯКЩО АНАЛІЗУВАТИ справи офісу, то відстежується тенденція призначення мінімальних мір покарання за вироками у справах, в яких здійснювали захист адвокати Офісу та заміни під час судового розгляду запобіжного заходу з утримання під вартою на підписку про невиїзд.

Практично, за час роботи Офіс на рівні міста став невід'ємною частиною системи правосуддя.

Офіс громадського захисту у Хмельницькому

1 ЛИСТОПАДА 2007 року розпочав свою роботу третій Офіс громадського захисту – у м.Хмельницькому.

Підписання протоколу про відкриття Офісу громадського захисту у Хмельницькому, 2007 р.

З САМОГО початку діяльності Офіс користується неабиякою підтримкою місцевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а його відкриття стало значною подією в житті міста і Хмельницької області в цілому та широко висвітлювалось в засобах масової інформації.

В ОФІСІ, використовуючи досвід двох попередніх пілотних проектів, були започатковані нові методи організації управління діяльністю Офісу, зручні у використанні форми обліку та статистичної звітності.

ОЧОЛЮЄ ОФІС заслужений юрист України, член Спілки адвокатів України Вагіна Наталя Андріївна, яка є членом правління та Ради Спілки адвокатів. ●

НАДАННЯ ЧЛЕНАМИ САУ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Надання безоплатної правової допомоги ВІЛ-інфікованим

У 2008-2009 рр. у Луганському відділенні САУ діяла програма надання безоплатної правової допомоги ВІЛ-інфікованим громадянам спільно з Міжнародною організацією «Крок у майбутнє». Неодноразово на Луганському телебаченні транслювались виступи та консультації адвокатів щодо захисту порушених прав ВІЛ-інфікованих. У Донецькому центрі для лікування ВІЛ-інфікованих громадян було проведено конференцію для лікарів, щодо надання правової допомоги ВІЛ-інфікованим. Адвокатом Москаленко Н. В. безкоштовно надавався захист при вирішенні справ у судах щодо порушення прав ВІЛ-інфікованих громадян.

У 2007-2009 рр. адвокатами членами підкомітету САУ з медичного права надавалась безоплатна правова допомога у вигляді консультацій з питань медичного права.

САУ спільно з Українською медико-правовою асоціацією та ААУ проводила безкоштовний семінар-практикум на тему: «Актуальність юридичного супроводу закладів охорони здоров'я та ведення медичних справ». У семінарі брали участь медичні працівники та інші спеціалісти.

Надання безоплатної правової допомоги у порядку ст. 47 КПК

Адвокати, в тому числі й члени САУ, надають зазначений обсяг безоплатної правової допомоги громадянам у кримінальних справах в прядку, передбаченому ст.47 Кримінально-процесуального кодексу України. При цьому адвокати досить часто відмовляються від оплати виконаної ними роботи за рахунок держави, про це свідчать повернуті адвокатурою в бюджет значні кошти, не отримані адвокатами за здійснення обов'язкового захисту за призначенням слідчого чи суду. Статистика свідчить, що в минулому році адвокати виконали (за даними адвокатських об'єднань, які надали статзвітність до Мініюсту за 2009 рік): участь у роз-

гляді кримінальних справ із звільненням громадян від оплати юридичної допомоги за призначенням органів дізнання та слідства в сумі 86235,2 грн., участь у розгляді кримінальних справ із

звільненням громадян від оплати юридичної допомоги за призначенням суду в сумі 52008,3 грн.

Важливо, що не тільки за кількістю безкоштовно для громадян проведених адвокатами справ можливо оцінити вагомість їх внеску у захист прав людини, а й якість правової допомоги оцінена як дуже висока. Прикладом слугує Донецька обласна колегія адвокатів (голова Башенко С.В. – віце-президент САУ), якому особисто вручено диплом.

В регіонах

Проведеним Спілкою адвокатів України у квітні-травні вибірково опитуванням адвокатів, голів кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури та адвокатських об'єднань у 17 областях України, встановлено, що адвокати надають значну за обсягом безоплатну правову допомогу населенню, в тому числі цілодобово. Наприклад, в Одеській колегії адвокатів (голова колегії – Б.М.Коваленко, голова відділення САУ) адвокати виконують за зверненнями громадян значний обсяг безоплатної правової допомоги, враховуючи це, місцеві органи влади встановлюють для адвокатських об'єднань певні пільги щодо орендної плати на підставі Закону України "Про адвокатуру".

Донецька колегія адвокатів (голова – віце-президент САУ С.В.Башенко) отримала вагоме підтвердження високої якості надаваної безоплатної правової допомоги – Грамоту Президії Асамблеї ділових кіл "За благодійний правовий захист малозабезпечених верств населення Донецької області".

ПРОГРАМА САУ З БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ

Відповідно до Плану заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що випливають з її членства в Раді Європи, затвердженого Указом Президента України від 20 січня 2006 року № 39/2006, було розроблено проект Концепції формування системи безоплатної правової допомоги. Над ним працювали досвідчені юристи, які увійшли до складу Ради з координації реформи безоплатної правової допомоги, утвореної Міністром юстиції України наказом від 24 січня 2006 року №58/7 «Про заходи щодо реформування безоплатної правової допомоги».

До Ради було включено президента Спілки адвокатів України Варфоломеєву Т.В. Рада розпочала підготовку законопроекту «Про безоплатну правову допомогу», а також допомагала у відборі кадрів через конкурс для роботи в експериментальних офісах з безоплатної правової допомоги. Згодом президент САУ вийшла із складу Ради, не поділяючи ідею проекту закону «Про безоплатну правову допомогу», згідно з яким адвокати, які її надаватимуть, потраплять у підпорядкування державному органу, що протирічить принципам адвокатської діяльності. Замість неї від САУ була рекомендована член Ради САУ Ваннікова А.М.

Член правління САУ Наталія Вагіна – директор Офісу громадських адвокатів у м. Хмельницькому, в Білій Церкві такий офіс очолює член Ради САУ І.Кікас. З метою ознайомлення з досвідом організації надання безоплатної правової допомоги адвокати, котрі працюють у зазначених офісах за програмою Міжнародного фонду «Відродження» побували у Литві, Молдові, Ізраїлі (2008 р.). Для них проводяться навчальні семінари, тренінги. Проект Закону України «Про безоплатну правову допомогу», підготовлений Радою, був винесений на обговорення на офіційному сайті Мініюсту. Представник САУ в Раді з координації реформи безоплатної правової допомоги А.Ваннікова неодноразово брала участь у нарадах в Харкові, Хмельницькому, Білій Церкві, де діють такі офіси, у семінарі-тренінгу в Криму, а також у складі конкурсних комісій, котрі відбирають адвокатів для роботи в цих офісах з надання безоплатної правової допомоги.

Спілка адвокатів України виклала свою позицію щодо майбутнього закону «Про безоплатну правову допомогу» у листі Міністру юстиції України М.Оніщуку. 9 червня відбулося засідання Ради, де А.Ваннікова виступила у дискусії і пояснила позицію САУ. Негативне ставлення САУ до законопроекту президент САУ Варфоломеєва та член правління Ваннікова виклали міжнародним експертам, котрі спеціально зустрілися в Києві з юристами щодо зазначеного проекту закону. Врешті надійшов їх негативний висновок на надісланий Мініюстом на експертизу до Ради Європи законопроект.

На початку жовтня віце-президент Спілки адвокатів Украї-

ни П.А.Бойко перебував у складі делегації у Вільнюсі, де знайомився з діяльністю Литовської адвокатури, яка пройшла реформування, зокрема з організацією надання безоплатної правової допомоги. Відбулися зустрічі з литовськими колегами, зокрема, головою Адвокатури Литви Леонасом Віргиніусом Папіртісом, з головою Комітету з питань права і правопорядку Сейму Литви Юлюсом Сабатаускасом та іншими відомими юристами.

Президент САУ Варфоломеєва Т.В. систематично здійснює прийом громадян і надає безоплатно правову допомогу громадянам, які звертаються до Спілки адвокатів. Постійно адвокатами надаються безкоштовні юридичні поради громадянам у Консультативному бюро з прав людини Спілки адвокатів України та його філіалах у різних регіонах України

ОБСТОЮВАННЯ СПІЛКОЮ АДВОКАТІВ ДЕМОКРАТИЧНИХ ЗАСАД ОРГАНІЗАЦІЇ НАДАННЯ КВАЛІФІКОВАНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Участь у конференціях, круглих столах, дискусіях тощо

Протягом багатьох років Спілка адвокатів України проводить науково-практичні конференції з питань надання безоплатної правової допомоги.

У 2005 р. САУ і Міністерство юстиції України за сприяння Кримської колегії адвокатів організували в Алушті конференцію за участю литовських експертів «Реформування адвокатури України та системи безоплатної правової допомоги», на якій був презентований законопроект «Про адвокатуру», у якому відображено концептуальні засади реформи адвокатури, обстоювані САУ, котрі були підтримані першим етапом З'їзду адвокатів України (2005).

Результативною була участь спілчан у тижневій міжнародній конференції в Грузії, організованій АВА СЕЕЛЕ та Європейською комісією з питань організації надання безоплатної правової допомоги в країнах пострадянського простору. В підсумковій резолюції за пропозицією САУ було підкреслено необхідність вирішення проблеми, пов'язаної з допуском «фахівців у галузі права» до здійснення захисту за призначенням за рахунок держави, аби не тільки на адвокатуру покладалася фінансовий тягар, пов'язаний з наданням безоплатної правової допомоги.

2010 р. У Києві відбувся Міжнародний круглий стіл «Акту-

альні питання реформування і зміцнення адвокатури в країнах Центральної Азії та Кавказу: аналіз ситуації і розвиток потенціалу”, зокрема щодо організації безоплатної правової допомоги. Спільна ініціатива Регіональної Програми Розвитку ООН і Академії адвокатури України за підтримки офісу ПРООН в Україні. В роботі круглого столу взяли участь члени САУ, адвокати з усіх республік Центральної Азії та Кавказу, Росії, Словачії, представники з Японії та США.

Постійнодіюча Комісія САУ з програм безоплатної правової допомоги координує роботу з реалізації програм (голова комісії – член Правління і Ради САУ А.М. Ваннікова).

ЧЛЕНИ САУ ведуть радіо програми, проводять прес-конференції з питань надання правової допомоги, надають консультації і роз’яснення з законодавства.

Президент САУ Варфоломєєва Т.В. постійно бере участь у теле- і радіопрограмах, зокрема з роз’яснення законодавства, відповідей на питання слухачів, котрі дзвонять також протягом години після ефіру до телестудії. Зокрема, обговорюючи у годинній передачі на Радіо 96FM тему становлення програм сімейного адвоката, вона запропонувала при прийнятті у другому читанні законопроекту “Про безоплатну правову допомогу” передбачити створення такої за бюджетні кошти для найбільш вразливих категорій населення. Побіжно висловила свої зауваження щодо згаданого законопроекту.

2009 РІК. Делегати Першого Всеукраїнського Конгресу жінок-адвокатів обговорили, серед інших, проблеми надання адвокатами безоплатної правової допомоги і в резолюції Конгресу, зокрема зазначили: “Учасники Конгресу так само занепокоєні популістськими кроками, які вживаються з використанням Міністерства юстиції України щодо лобювання Закону України “Про безоплатну правову допомогу”. Не зважаючи на величезне значення цього Закону для правової захищеності населення України, а в кінцевому підсумку для реалізації всіх конституційних прав громадян (адже незахищене право залишається мертвонародженням), цей закон у першому читанні приймався парламентом в атмосфері утаємниченості від широкої юридичної спільноти та громадського загалу всупереч негативним відгукам експертів Ради Європи та Європейської Комісії, ігноруючи їх рекомендації, що призвело до створення серйозної реальної загрози прийняття під популістськими гаслами закону, який жодним чином не вирішує проблеми забезпечення реалізації конституційного права кожного на правову допомогу.

Як зазначалось в чисельних зверненнях Співки адвокатів України, Вищої Кваліфікаційної комісії адвокатури, окремих адвокатів, учасників експериментального проекту по створенню центрів безоплатної правової допомоги до Верховної Ради України та її профільних комітетів законопроект не відповідає міжнародним стандартам, які регулюють надання правової допомоги та основи адвокатської діяльності”.

2008-2009 РОКИ. Члени САУ на базі науково-дослідної лабораторії Академії адвокатури проводять ґрунтовне опитування адвокатів щодо безоплатної правової допомоги і оприлюднюють ці дані в журналі “Адвокат”. Скорочений варіант цієї публікації надруковано на стор. 11-14.

2008 РІК. в інформаційному агентстві УНІАН відбулася прес-конференція Міжнародного Фонду «Відродження» на тему: «Чи може бути правова допомога в Україні якісною та безоплатною?» Директор програми «Верховенство права»

МФВ Роман Романов повідомив про важливий експеримент, що проводиться в трьох регіонах України – Харкові, Хмельницькому та Білій Церкві з надання безоплатної правової допомоги в Офісі громадського захисника. Директор Хмельницького офісу Наталя Вагіна – член правління САУ, повідомила про позитивні зрушення в питаннях надання правової допомоги. Виступили також представники Мінюсту, МВС, президент САУ Варфоломєєва Т.В., яка висловила ставлення адвокатів до реформування адвокатури, надання безоплатної правової допомоги.

2008, 2010 рр. Засідання Міжнародної науково-експертної ради адвокатури (МНЕРА) зорганізовані Співкою адвокатів України щодо міжнародного досвіду організації адвокатури, зокрема порядку здійснення безоплатної правової допомоги.

Робочий момент засідання Міжнародної науково-експертної ради адвокатури (МНЕРА), 2008 р.

2007 РІК. Участь членів САУ у міжнародній конференції з питань безоплатної правової допомоги, м. Київ. Участь віце-президента САУ Й.Л.Бронза та виступ з доповіддю на міжнародному семінарі з питань безоплатної правової допомоги, м.Прага.

2006 РІК. САУ запрошувалась АВА-СЕЕЛЕ до обговорення результатів масштабного проекту оцінки стану здійснення в Україні судово-правової реформи. Зауваження Співки адвокатів, зокрема, стосувалися показника “доступність судового захисту”, з цього приводу зазначалося, що недоступність правової допомоги частині населення, ухилення держави від створення системи безоплатної правової допомоги свідчить про негативний стан судової реформи, яку, як зазначила САУ, слід проводити одночасно із зміцненням статусу адвокатури, створення належних умов її функціонування.

2005 РІК. САУ відвідали представники Моніторингового комітету Парламентської асамблеї Ради Європи Х.Сіверенсен та Р.Вольвельд, яких під час зустрічі було, зокрема, ознайомлено з незадовільною ситуацією з наданням безоплатної правової допомоги малозабезпеченим.

2002 РІК. САУ запрошена на засідання РЕСО комітету ССВЕ – Ради адвокатських асоціацій та правових товариств Європейського союзу, де серед проблем адвокатури в Україні, заслухано питання щодо законодавчих пропозицій про запровадження регламентування адвокатської діяльності міністерством юстиції, що пропонувалося у проекті закону “Про державну безоплатну правову допомогу”, поданому О.Задорожним.

ЗАГАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ФОРУМ «ТИЖДЕНЬ ПРАВА В УКРАЇНІ»

21 ТРАВНЯ 2008 року Координаційна рада молодих юристів України при Міністерстві юстиції України – дорадчий орган Міністерства юстиції України – ініціювала загальноукраїнський форум «Тиждень права» як національну правову традицію».

“Залучити представників юридичної професії до участі в форумі, запропонувавши їм різні форми заходів: безкоштовні юридичні консультації, майстер-класи для молодих юристів, лекції для студентів правничих факультетів, дискусійні клуби, конкурси тощо”.

8 ГРУДНЯ 2008 року Указом Президента України №1149/2008 встановлено започаткування “Всеукраїнського тижня права” щороку в тиждень, що включає 10 грудня – День прав людини, який відзначається в пам’ять проголошення Генеральною Асамблеєю ООН у 1948 році Загальної декларації прав людини”.

«Право для всіх» – проведення альтернативних правових заходів для населення, організованих юридичними фірмами, юридичними та адвокатськими консульта-

ціями, нотаріусами, іншими суб’єктами юридичної діяльності (лекторії, безкоштовні юридичні консультації, зниження оплати послуг приватних нотаріусів у період «Тижня права в Україні», проведення майстер-класів та інші заходи).

Безоплатна правова консультація – консультування громадянина з правових (15-20 хвилин). Юристам державних і приватних установ, що мають зв’язок із наданням правових чи суміжних послуг, пропонується провести робочий день (його частину) під час центрального заходу «Тижня права в Україні», з метою виконання відповідних функцій «на людях».

2 ГРУДНЯ 2009 р., в рамках Всеукраїнського тижня права, в Парламентській бібліотеці відбулись презентація Центру правової інформації та Громадської приймальні для надання безоплатної юридичної допомоги населенню. Президент САУ Т.Варфоломеева виступила з проблем надання правової допомоги населенню та ролі адвокатури в захисті прав і свобод людини. ◆

« ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ: КОНСУЛЬТАТИВНЕ БЮРО САУ З ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ, продовження. початок – стор.1

її структурних підрозділів. Було відібрано групу з 40 адвокатів з усіх регіонів України, які протягом 1998-1999 р.р. та й у подальші роки проходили інтенсивне теоретико-практичне навчання, беручи участь у проекті “Комплексний теоретико-практичний тренінг для адвокатів: застосування міжнародно-правових стандартів прав людини”, організаційну і фінансову допомогу якому надали Рада Європи, Міністерство закордонних справ Великої Британії, ABA-CEELI, COLPI (нині – “Правова ініціатива відкритого

Семинар для адвокатів у межах спільного проекту САУ та Ради Європи, 2008 рік.

“INTERIGHTS”.

Значена група адвокатів стала кадровою основою Бюро і дала САУ можливість не лише посилити кадрово Центральний офіс Бюро САУ в Києві, а й відкрити у 2002 році з фінансовою допомогою Міністерства закордонних справ Великої Британії офіси Бюро в Одесі, Хмельницькому, Криму, Севастополі, Луцьку, Полтаві, Львові і започаткувати на безоплатних засадах програму щотижневого консультування громадян з питань застосування Конвенції з захисту прав людини і основоположних свобод, можливостей та перспектив їх звернення до Європейського суду з прав людини. Громадяни мають можливість отримати від адвокатів, які пройшли відповідний курс навчання, інформацію щодо того, яким є зміст основних прав, гарантованих Конвенцією, як Європейський суд в своїй практиці тлумачить ці права та їх правомірні обмеження і, відповідно, чи містить конкретна ситуація, яку громадянин розцінює як порушення його права, підстави для звернення до Європейського суду з прав людини, порядок звернення до Суду.

Разом з безоплатними консультаціями для громадян, Консультативне Бюро САУ при активній співпраці з Радою Європи продовжує знайомити адвокатів України з останніми теоретичними і практичними наробками міжнародної юридичної спільноти у галузі захисту прав людини, організовуючи круглі столи, семінари і робочі читання.

Директор Консультативного бюро К.М.Бузаджи у 2009 р. відстояв інтереси громадян, які зверталися до Бюро, у декількох розглянутих в Європейському суді справах.

До Спільки адвокатів надходять листи від громадян, в яких висловлено вдячність директору Консультативного Бюро К.М.Бузаджи за надану правову допомогу. ◆

ОФІЦІЙНЕ ВІДКРИТТЯ ПЕРШОЇ ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНОЇ АКЦІЇ «ТИЖДЕНЬ ПРАВА». УЧАСТЬ ПРЕДСТАВНИКІВ МІН'ЮСТУ НА ЧОЛІ З МІНІСТРОМ ЮСТИЦІЇ МИКОЛОЮ ОНІЩУКОМ У ФОРУМІ «ПРАВНИКИ – СУСПІЛЬСТВУ», КИЇВ, 8 ГРУДНЯ 2008 РОКУ

БЕЗОПЛАТНА ПРАВОВА ДОПОМОГА: Від експерименту до впровадження

Матеріал з офіційного сайту Спілки адвокатів України

Конституція гарантує безоплатну правову допомогу у випадках, передбачених законом.

Яким саме законом, громадянам, які прагнуть реалізувати це своє конституційне право, здебільшого невідомо. От і звертаються люди за правовою консультацією будь-куди та до будь-кого, а ті у свою чергу відсилають їх до різних організацій, до чиновників, котрі знов направляють їх по колу. У розпачі громадяни пишуть у газети, народним депутатам, Президенту і навіть у Європейський суд. Отже, більшість населення не володіє інформацією про те, де отримати безоплатну правову допомогу і як захистити свої права.

У затвердженій Президентом України Концепції формування системи безоплатної правової допомоги в Україні наголошено на незадовільному стані надання безоплатної правової допомоги в Україні і невідповідності основним європейським вимогам забезпечення доступу особи до правосуддя.

За оприлюдненими даними Харківського інституту соціальних досліджень, 73% засуджених взагалі не знали і їм не повідомляли про їхні права при затриманні, 40.2% засуджених осіб відмовились від адвоката під впливом працівників міліції, практично кожний п'ятий опитаний вважає, що безоплатна правова допомога може бути радше шкідливою, ніж корисною. Всеукраїнська газета (№ 114) у матеріалі «Бесплатный адвокат бывает только... в Конституции» стверджує, що багатьом українцям послуги кваліфікованого адвоката недоступні.

Як насправді в Україні йдуть справи із наданням безоплатної правової допомоги, вияснили юристи та журналісти під час зорганізованого Міжнародним Фондом «Відродження» Круглого столу «Чи може правова

допомога в Україні бути якісною та безоплатною?». Йшлося, зокрема, про підготовку Мінюстом проекту закону «Про безоплатну правову допомогу» і ті ризики, які можуть виникнути із запровадженням муніципальної адвокатури, відбору адвокатів за конкурсом (тендером) для роботи за відповідними програмами з надання безоплатної правової допомоги і фактично виведення їх з організаційної системи адвокатури з підпорядкуванням спеціально створеним державою структурам.

Нещодавно адвокати, які працюють в Офісах громадського захисту в Україні, Ізраїлі, Литві, Молдові, Грузії, Англії, США зібралися на зорганізований Міжнародним фондом «Відродження» семінар-тренінг у Ялті (див. фоторепортаж з події). Обмін досвідом, дискусії, вирішення складних завдань під час тренінгу, відпрацювання навичок розробки стратегії захисту стануть у нагоді учасникам семінару. Адвокати, які працюють в українських офісах і мають чималий досвід, поділилися ним із зарубіжними колегами. Зокрема голова нещодавно відкритого Хмельницького офісу Н.Вагіна та Білоцерківського офісу В.Кіккас добре знають позитивні і негативні моменти у організації цілодобового надання правової допомоги затриманим, роботи адвокатів як єдиної команди. Досвід цих офісів мав бути ретельно проаналізований і врахований авторами законопроекту «Про безоплатну правову допомогу», зокрема членами спеціально утвореної Мінюстом комісії з підготовки законопроекту, до складу якої входять представники різних відомств і громадських організацій, зокрема Спілки адвокатів України (член Ради Спілки А.М.Ваннікова).

Експеримент, який декілька років проходить в Україні щодо форм організації роботи адвокатів з надання безоплатної правової допомоги, на думку директора Програми «Верховенство права» МФ «Відродження» Р.Романова, засвідчив, що саме адвокати в межах самої адвокатури успішно адаптуються до нових умов здійснення такої безоплатної правової допомоги у кримінальних справах. Природно, що значна увага на Круглому столі була приділена саме діяльності пілотних проектів «Офіси громадського захисту», які створені в Харкові, Білій Церкві та Хмельницькому, де успішно працюють адвокати з надання громадянам безоплатно правової допомоги, виконання якої

оплачується адвокатам, які працюють в зазначених офісах, за рахунок спонсорських коштів. Благодійна програма «Безоплатна правова допомога» фінансується Благодійною організацією «Фонд Віктора Пінчука – соціальна ініціатива», Міжнародним фондом «Відродження» і здійснюється у співпраці з Правовою Ініціативою Інституту Відкритого Суспільства, Міністерством юстиції України, Спілкою адвокатів України, Асоціацією правників України.

У відповідності з програмою, в офісах постійно чергують адвокати, котрих викликають при кожному затриманні особи, до речі з початком роботи офісів у цих містах зменшилась кількість затриманих осіб. Під час Круглого столу наводилася статистика цифри, що свідчить про ефективність Офісів громадського захисту. Наприклад, за 7 місяців діяльності Хмельницького Офісу було звільнено 53,4% підзахисних, до яких було застосоване затримання за підозрою у скоєнні злочину. В Офісі у м.Біла Церква за останній звітний період лише в 27,5% від загальної кількості рішень судом було призначено покарання у вигляді позбавлення волі. Це відповідає сучасним тенденціям щодо заміни позбавлення волі альтернативними видами покарань.

У затвердженій 8 квітня 2008 р. Президентом України Концепції реформування кримінальної юстиції України передбачено необхідність завершення становлення адвокатури як незалежної самоврядної організації, яка здійснює функцію захисту у кримінальному провадженні, а також реалізувати Концепцію формування системи безоплатної правової допомоги в Україні, схвалену Указом Президента України від 9 червня 2006 року, яка передбачає створення засад для впровадження державної системи доступної та якісної правової допомоги, котра б відповідала потребам суспільства. На реалізацію положень обох Концепцій завершується розробка законопроекту «Про безоплатну правову допомогу» та доопрацьовано законопроект, внесений народним депутатом Ю.Р.Мірошниченком «Про адвокатську діяльність», які, безсумнівно мають бути узгоджені між собою, в тому числі в частині надання адвокатурою безоплатної правової допомоги населенню, причому не тільки в кримінальних справах, а й в інших випадках, як закріплено в Конституції. ●

УЧАСТЬ САУ У СТВОРЕННІ СИСТЕМИ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

КОНЦЕПЦІЯ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Відповідно до Плану заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що випливають з її членства в Раді Європи, затвердженого Указом Президента України від 20 січня 2006 року № 39/2006, було розроблено і схвалено 9 червня 2006 року Указом Президента України Концепцію формування системи безоплатної правової допомоги.

Пропозиції щодо проекту Концепції надала Спілка адвокатів України. У квітні 2010 р. президент САУ Варфоломеєва Т.В. висловила пропозиції щодо внесення змін і доповнень до Концепції формування системи безоплатної правової допомоги. ●

Парламентські слухання з проблем реформи судової системи України, березень 2009 р.

Віце-президенти САУ О.Жуковська і Л.Ізвітова та голова ВАСУ О.Пасенюк.

ЗАКОНОПРОЕКТ "ПРО БЕЗОПЛАТНУ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ"

Міністром юстиції України наказом від 24 січня 2006 року №58/7 «Про заходи щодо реформування безоплатної правової допомоги» було створено Раду з координації реформи безоплатної правової допомоги, яка розпочала підготовку законопроекту "Про безоплатну правову допомогу". До складу Ради було включено президента САУ Т.Варфоломеєву, однак згодом (у 2007 р.), вона вийшла з її складу, не поділяючи концепцію цього законопроекту, зокрема через спроби підпорядкувати адвокатів, які надаватимуть безоплатну правову допомогу, державному органу, що є порушенням основоположних принципів функціонування адвокатури та незалежності адвокатської діяльності. Замість президента САУ до складу Ради з координації реформи безоплатної правової допомоги увійшла член Ради САУ Ваннікова А.М.

Спілка адвокатів України виклала свою позицію щодо майбутнього закону "Про безоплатну правову допомогу" і заперечення до низки статей цього законопроекту у листі Міністру юстиції України М.Оніщуку від 29 травня 2008 р., а на засіданні Ради з координації реформи безоплатної правової допомоги А.Ваннікова виступила у дискусії і пояснила позицію САУ.

Спілка адвокатів України з цього приводу звернулася 21 листопада 2008 р. до Президента України В.А. Ющенка, Народних депутатів України, Прем'єр-Міністра України Ю.В.Тимошенко, Голови Верховного Суду України В.В.Онопенка, Генерального прокурора України О.І.Медведька, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Н.І.Карпачової. У заяві було зазначено, що законопроект "Про безоплатну

правову допомогу" фактично закріплює втручання в адвокатську діяльність і штучне розділення адвокатури на дві частини, одна з яких не матиме головних ознак, притаманних демократичній адвокатурі, – незалежності та самоврядності.

Негативне ставлення САУ до законопроекту "Про безоплатну правову допомогу" президент САУ Т.Варфоломеєва та член правління А.Ваннікова виклали міжнародним експертам, котрі спеціально зустрілися в Києві з юристами щодо зазначеного проекту закону. На надісланий Мінюстом на експертизу до Ради Європи законопроект надійшов фактично негативний висновок. Експертами від Ради Європи виступили: Девід Гладвелл (Велика Британія) та Рамон Муллерат Балманья, адвокат, колишній голова Ради адвокатських колегій і правничих об'єднань Європи – ССВЕ (Іспанія). Серед багатьох зауважень, вони наголосили, що прийняття цього закону саме по собі не дасть усіх бажаних змін і що існують чималі побоювання, що положення нового закону не діятимуть без належного забезпечення незалежності адвокатів та змін у структурі об'єднань представників адвокатської професії.

Спілка адвокатів підготувала і направила до Верховної Ради відгук на законопроект "Про безоплатну правову допомогу", який містив серйозні зауваження концептуального характеру, зокрема щодо запропонованої державної системи організації її надання, невідповідності міжнародним стандартам тощо.

Законопроект "Про безоплатну правову допомогу" після доопрацювання, яке не покращило його зміст, був внесений на перше читання і проголосований народними депутатами.

Спілка адвокатів України категорично заперечила щодо направлення законопроекту на друге читання, на засіданні Комітету Верховної Ради з питань правової політики були присутні члени САУ Т.Варфоломеєва, О.Жуковська, В.Висоцький – голова ВККА, який виклав вагомні аргументи щодо неможливості його прийняття. Комітетом була створена робоча група з доопрацювання законопроекту, однак він був відкликаний у встановленому порядку. ●

ВИВЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

З метою ознайомлення з досвідом організації надання безоплатної правової допомоги адвокати, зокрема ті, що працюють у офісах громадського захисту, за програмою Міжнародного фонду "Відродження" побували у Литві, Молдові, Грузії, Ізраїлі.

Для них проводяться навчальні семінари, тренінги.

Представник САУ в Раді з координації реформи безоплатної правової допомоги А.Ваннікова неодноразово брала участь у нарадах в Харкові, Хмельницькому, Білій Церкві, де діють такі офіси, у семінарі-тренінгу в Криму, а також у складі конкурсних комісій, котрі

відбирають адвокатів для роботи в цих офісах з надання безоплатної правової допомоги

Віце-президент Співки адвокатів України П.Бойко перебував у складі делегації у Вільнюсі, де знайомився з діяльністю Литовської адвокатури, яка пройшла реформування, зокрема з організацією надання безоплатної правової допомоги. Відбулися зустрічі з литовськими колегами, зокрема, головою Адвокатури Литви Леонасом Віргініусом Папіртісом, з головою Комітету з питань права і правопорядку Сейму Литви Юлюсом Сабатаускасом та іншими відомими юристами. ●

Делегація українських юристів у Державі Ізраїль. Біля Міністерства юстиції.

До складу делегації як представник САУ входила Алла Ваннікова

Ялта, 2008 р. Учасники семінару.

ТРАДИЦІЇ І СЬОГОДЕННЯ

2003 РІК. Співка адвокатів України встановила традицію у переддень Дня адвокатури проводити заходи з надання малозабезпеченим громадянам безоплатної правової допомоги.

ВДРУГЕ СВЯТКУВАННЯ Дня адвокатури було відзначено врученням адвокатам державних нагород і прийняттям у Маріїнському Палаці. А на другий Зимовий Адвокатський бал на День адвокатури Співка запросила адвокатів з різних регіонів. Тепер святкову програму готували харківські спілчани. Призи, конкурси, лотереї, розваги, авторські пісні, відомий професійний діджей Паша. А перед цим – протягом місяця тривали заходи Всеукраїнського адвокатського форуму, що провела САУ. Це – вперше опитування громадян, проведене телевізійною програмою "Народна платформа" і радіо та теле-програми про адвокатуру, круглі столи, міжнародна науково-практична конференція, засідання Вищої юридичної ради, нагородження переможців першого професійного конкурсу "Адвокатура-2003", урочисте засідання Ради САУ, де адвокатів поздоровили Міністр юстиції О. Лавринович, народні депутати М.Маркуш, В.Мойсик, Посол Австрії в Україні, відомий німецький адвокат Руперт Вольф та інші відомі юристи.

Відбулося заснування Асоціації процесуалістів і Київського адвокатського клубу. Стало традиційним у переддень адвокатського свята надання малозабезпеченим громадянам правової допомоги безоплатно, також ініційоване Співкою адвокатів України.

2010 РІК. Правління САУ прийняло рішення про надання безоплатної правової допомоги малозабезпеченим громадянам в межах заходів з відзначення 20-річчя Співки адвокатів України. ●

БЕЗОПЛАТНА ПРАВОВА ДОПОМОГА СТАЄ РЕАЛЬНІСТЮ?

Дослідження думки адвокатів щодо системи безоплатної правової допомоги в Україні

С. Гончаренко,

адвокат, кандидат юридичних наук, доцент,
Академія адвокатури України

Є. Бова,

адвокат, здобувач, Академія адвокатури України

Конституційне право на отримання безоплатної правової допомоги довгий час потребувало остаточної реалізації – законодавчого оформлення процесу її надання, адже Конституція саме і посилається на те, що така допомога має надаватися у встановлених законом випадках. Декотрі закони передбачили певні пільги для окремих верств населення з отримання ними безоплатної правової допомоги, але цього було недостатньо для її належної організації і реального користування нею.

Відсутність реального права на отримання правової допомоги особами, котрі не мають можливості звернутися до адвоката за правовою допомогою через різні причини – відсутність коштів, немічність, малолітство тощо, слід розглядати як суттєву перешкоду у доступі до правосуддя, реалізації рівності сторін у процесі, якої вимагає верховенство права.

Як зазначено у Хартії основних прав у Європейському Союзі «безоплатна правова допомога надається тим, кому бракує достатніх засобів, у мірі, в якій така допомога необхідна для забезпечення ефективного доступу до правосуддя».

У Київській Декларації про право на безоплатну правову допомогу, прийнятій делегатами міжнародної конференції у березні 2007 р. наголошено, що «принцип справедливості для всіх може бути реалізований лише тоді, коли правила та можливості такої системи зрозумілі й доступні для всіх, і що надання безоплатної правової допомоги є в цьому відношенні дуже важливим чинником». [1]

Європейська Комісія визначила, що до безоплатної правової допомоги можна віднести дії адвоката з надання: порад до судового розгляду справи, консультативну допомогу або представництво безоплатно чи малим коштом, надання безпосередньої грошової допомоги для покриття витрат, пов'язаних із судовим провадженням, зокрема гонорар адвоката, судові витрати тощо.

Отже, для розв'язання проблем, обумовлених недосконалою системою надання правової допомоги в Україні, а скоріш її відсутністю, була створена у 2006 р. при Міністерстві юстиції України Рада з координації реформи безоплатної правової допомоги, яка доклала значних зусиль для визначення концептуальних засад її розвитку в Україні.

Майже через 10 років після прийняття Конституції України, Президент України своїм Указом, як було в ньому

зазначено, з метою реалізації права людини на правову допомогу відповідно до Конституції України, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, доступу до правосуддя постановив схвалити напрацьованому Радою Концепцію формування системи безоплатної правової допомоги в Україні. Основною її метою названо створення засад для впровадження державної системи доступної та якісної правової допомоги, яка б відповідала потребам суспільства. В Указі Президента України було визначено, що вона поділяється на первинну і вторинну, названо суб'єктів її надання, накреслено основні організаційні засади створення ефективної системи безоплатної правової допомоги, закладено питання організації управління та фінансування цієї системи безоплатної правової допомоги.

Втім, пройшло ще довгих три роки до прийняття в 2009 р. парламентом у першому читанні законопроекту «Про безоплатну правову допомогу». Його прийняття супроводжувалося чисельними дискусіями, зверненнями до народних депутатів про недолугість цього законопроекту, негативними висновками відомих зарубіжних експертів тощо.

Але було й інше – результативний експеримент про участь захисників у кримінальних справах за рахунок держави на базі організованих офісів громадського захисника у Харкові, Білій Церкві та Хмельницькому, широке вивчення зарубіжного досвіду і запозичення найкращих зразків організації державної системи доступної та якісної правової допомоги. Об'єднання зусиль представників різних організацій над розробкою проекту Закону «Про безоплатну правову допомогу» далось взнаки, бо вони спромоглися виробити принципові підходи до надання безоплатної правової допомоги, що мала б виконуватися адвокатурою. Благодійна програма «Безоплатна правова допомога» здійснювалася у співпраці з Правовою Ініціативою Інституту Відкритого Суспільства, Міністерством юстиції України, Спілкою адвокатів України, Асоціацією правників України та фінансувалася Благодійною організацією «Фонд Віктора Пінчука – соціальна ініціатива» та Міжнародним фондом «Відродження».

Проте, на жаль, цей досвід не був фактично врахований при підготовці проекту Закону «Про безоплатну право-

В основу статті покладено результати дослідження, що його проводила протягом 2007-2009 років Лабораторія прав людини та проблем адвокатури Академії адвокатури України за сприяння Спілки адвокатів. Вперше оприлюднено у журналі “Адвокат”, № 8, 2009 р. Друкується із незначними скороченнями.

ву допомогу». На цей прикрий факт наголосили у своєму висновку експерти Ради Європи, котрі надали критичний відгук на законопроект наприкінці 2008 року. Експерти Девід Гладвелл (Велика Британія) та Рамон Муллерат Балманья (Іспанія) – відомий адвокат колишній голова Ради адвокатських колегій і правничих об'єднань Європи (ССВЕ) – у висновку зазначили, що система безоплатної правової допомоги має бути такою, щоби попри її управління і фінансування державою, вона залишалася незалежною від держави; за інших обставин у випадку конфлікту між інтересами громадянина та інтересами держави захист інтересів громадянина може опинитись під загрозою.

Вони піддали нищівній критиці ситуацію в Україні з надання правової допомоги підприємцями, котрі працюють без ліцензії, не мають дотримуватися ніяких правил професійної поведінки і не підпадають під дисциплінарну відповідальність, не зобов'язані брати участь у наданні безоплатної правової допомоги.

Доцільно, на наш погляд, виключити із законопроекту «Про безоплатну правову допомогу» визначення її як правової послуги, бо перераховані види таких послуг у статті 1 проекту, зокрема, забезпечення захисту особи від обвинувачення, здійснення представництва інтересів особи в судах чітко визначені і не віднесені у чинних законах до категорії послуг. Крім того, Конституція України покладає на адвокатуру надання правової допомоги, а не виконання послуг.

На порушення конституційних норм, якими саме на адвокатуру покладається забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах, в тому числі і безоплатної для громадян, звертає увагу і Спілка адвокатів України у заяві щодо проекту закону «Про безоплатну правову допомогу». Спілка адвокатів вважає неприпустимим встановлення у цьому законопроекті в будь-який спосіб державного управління адвокатурою, створення спеціальних, поза адвокатурою, структур для організації діяльності адвокатів у сфері надання безоплатної правової допомоги. Спілка адвокатів вважає у пропозиціях посадовців перебрати на інші, не адвокатські, структури забезпечення права громадян на безоплатну правову допомогу – спробу відновити державне керування адвокатурою, неприпустиме втручання у адвокатську діяльність, започаткування організації в Україні паралельної державної адвокатури.

Регулювання адвокатської діяльності у спосіб, визначений у проекті Закону «Про безоплатну правову допомогу», ставить адвокатів у залежність від держави, такою мірою, котра позбавляє їх незалежності для виконання професійних обов'язків.

Наприклад, Міністерство юстиції здійснює загальне управління у сфері надання безоплатної вторинної правової допомоги та затверджує стандарти якості її надання (ст.28), утворює центри з надання такої допомоги при головних управліннях юстиції, котрі визначені в проекті як суб'єкти надання безоплатної правової допомоги, забезпечує проведення конкурсів головними управліннями юстиції для залучення адвокатів для надання зазначеної правової допомоги. Вимоги до професійного рівня адво-

катів, які залучаються до її надання затверджує Кабінет Міністрів України, затверджує порядок та умови проведення конкурсу.

Слід також наголосити, що виконавчим органам сільських, селищних, міських рад надається право залучати на підставі договорів адвокатів до надання безоплатної первинної правової допомоги та утворювати спеціалізовані установи з надання безоплатної первинної правової допомоги. Треба підкреслити, що порядок і критерії залучення органами місцевого самоврядування осіб, котрих вони можуть залучати, затверджується Міністром,

аналогічно й Положення про центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Центр призначає адвоката з урахуванням його спеціалізації, досвіду роботи, навантаження, складності справи, у якій бере участь адвокат, котрий зобов'язаний надати таку допомогу якісно в обсязі та строки, що визначає договір, котрий укладає Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги з адвокатом. Адвокат може бути замінений у разі неналежного виконання ним своїх зобов'язань за умовами договору, недостатньої кваліфікації адвоката, що виявилось в ході його участі у справі, недотримання ним порядку надання безоплатної вторинної правової допомоги. У цих випадках Центр може внести пропозицію до головного управління юстиції щодо виключення такого адвоката з Реєстру адвокатів, що надають безоплатну вторинну правову допомогу.

Хто має опікуватися наданням безоплатної правової допомоги? На це питання у Концепції відповідь однозначна: «Ефективне функціонування системи безоплатної правової допомоги в Україні повинно забезпечуватися шляхом створення моделі управління, в якій виконавча влада несе відповідальність за організацію та ефективну роботу системи». Однак, у висновку Головного науково-експертного управління Верховної Ради висловлена слушна думка, що особливості компетенції та внутрішньої структури переважної більшості із зазначених органів не дозволятимуть здійснювати безстороннє, компетентне правове обслуговування суб'єктів права на безоплатну правову допомогу».

Проте з урахуванням необхідності дотримання загальноновизнаних принципів, згідно з якими лише незалежна професія юриста спроможна протистояти державному свавіллю у царині прав людини і має бути наділена відповідними для цього правами, саморегульована адвокатська громада в змозі досягти ефективного захисту. Отже, Міністерство юстиції або інші спеціально утворювані для цього структури у різний спосіб заважатимуть цій професійній діяльності. Однак, поняття її має бути відповідно уточнено, і скоріш для її надання повинні бути створені спеціальні незалежні інституції, наприклад, як зараз пропонують ввести у Росії стряпчих.

Як адвокати ставляться до того, який орган має опікуватися наданням БПД? За результатами опитування, проведеного авторами на базі науково-дослідної лабораторії з прав людини та проблем адвокатури Академії адвокатури України, адвокати здебільшого висловилися за надання цих функцій органам адвокатського самоврядування – 56%, анкети містили також подвійні відповіді, наприклад, віддати ці функції Міністерству юстиції України – 32% або спеціально створеному державному органу – 35%, громадським благодійним та правозахисним організаціям – 15%.

Цікавими є результати опитування суддів щодо надання безоплатної правової допомоги малозабезпеченим верствам населення. Більшість суддів (42,7%) відповіли:

шляхом створення відособлених об'єднань адвокатів, які фінансувалися б із державного бюджету і займалися виключно наданням безоплатної правової допомоги (муніципальна адвокатура). Майже стільки ж опитаних – 41,4% – підтримують ідею надання безоплатної правової допомоги в усіх видах судочинства із чітким переліком осіб, які мають право на таку допомогу. [2]

У Концепції формування системи безоплатної правової допомоги в Україні підкреслено, що «відносини між державою і адвокатами у сфері безоплатної вторинної правової допомоги повинні ґрунтуватися на добровільній участі адвоката у наданні такої допомоги та виключно на підставі договору між адвокатом та державою».

Слід дуже обережно підходити до заборони адвокату, котрий працюватиме за запропонованою системою надання БПД, займатися іншою адвокатською діяльністю.

Деякі аналітики обґрунтовано висловлюють сумнів у тому, що адвокати вишикуються в черги аби пройти конкурсний відбір для роботи у Центрах з надання безоплатної правової допомоги. Так, С.Філоненко, наприклад, слушно зауважує, що навряд чи у законопроекті є доцільним встановлювати примус на прийняття адвокатами до провадження конкретних справ осіб, котрі потребують безоплатної правової допомоги. Вона пропонує передбачити в законі «Про безоплатну правову допомогу» право адвоката на відмову від ведення певної справи. [3]

Адвокати, висловлюючи свої думки з приводу суб'єктів надання БПД (як первинної, так і вторинної) були більш налаштовані на віднесення її надання до компетенції виключно адвокатів. Переважна більшість опитаних відповіли, що мають її надавати виключно адвокати – 82 %, здебільшого це відмічається в анкетах, де названо суб'єктом надання органи адвокатського самоврядування. Однак, присутні дві точки зору: обов'язок всіх адвокатів надавати безоплатну правову допомогу – 32%, її надання може бути покладено лише на тих адвокатів, які виявили бажання, дали згоду, пройшли конкурс і внесені до спеціального Реєстру – 50%; незначна кількість опитуваних висловилися за надання вторинної правової допомоги фахівцями в галузі права – 12%, правозахисними організаціями – 12%, профспілками – 3%, студентами юридичних вузів (юридичні клініки) – 3%, близькими родичами – 2%, медіаторами – 8%, будь-якими особами за довіреністю – 8%.

Аналізуючи законопроект «Про безоплатну правову допомогу» слід наголосити, що у ньому порушено конституційне право громадян на вільний вибір захисника своїх прав, оскільки фактично ці повноваження покладено на відповідний державний орган. У висновку Головного науково-експертного управління Верховної Ради правильно підкреслено, що відносини центрів з адвокатами у даному законопроекті побудовані на принципі субординації, що суперечить принципу незалежності адвокатури.

Коло суб'єктів, яким надаватиметься БПД, не охоплює декотрі пільгові категорії громадян. На це звертається увага й у висновку Головного науково-експертного управління Верховної Ради на зазначений законопроект. Адвокати в анкетах по-різному відреагували на наявність декотрих пільгових категорій отримувачів БПД. Їх відповіді розподілилися наступним чином (можна було обирати кілька

варіантів): найбільша кількість адвокатів висловилися за надання БПД особам, які постраждали від наслідків Чорнобильської катастрофи – 68%. Далі – в порядку убивання – йдуть такі категорії:

неповнолітні (з питань захисту їх майнових прав) – 53% постраждали від політичних репресій (з питань реабілітації) – 47%

недієздатні або обмежено дієздатні – 47%,
будь-які особи з будь-яких питань, якщо цього вимагають інтереси правосуддя – 44%

постраждали від стихійного лиха – 44%

малозабезпечені особи – 38%

пенсіонери (з питань соціального забезпечення) – 35%

інваліди і учасники війни – 35%

соціально вразливі особи – 26%.

У декотрих анкетах зазначено, що адвокат має сам вирішувати питання щодо надання БПД і примушувати нікого не можна.

Визначаючи рівень доходів людини, якій слід забезпечувати право на БПД, здебільшого назвали дохід на особу, який менше мінімальної заробітної плати – 52% чи доходи на особу, менші прожиткового мінімуму – 38%. Проте в одній анкеті пропонується наділити таким правом кожен особу, яка не може сплатити за правову «первинну» допомогу, незалежно від доходу; в іншій – пропонується надавати її незалежно від доходу, якщо людина висловила побажання її отримати. Адже «кожен має право...». З іншого боку, висловлювалось і припущення, що визначення особи малозабезпеченою далеко не завжди є об'єктивним, оскільки нерідко в довідках (деклараціях тощо) наводиться неправдива інформація. Опитувані назвали конкретні суми доходу громадянина, що матиме право на отримання безоплатної правової допомоги – 4000 грн. (слід в дужках зазначити, що ця цифра була названа ще до стрімкого падіння курсу гривні, тому, можливо, сьогодні зазначена сума могла би бути і вищою).

У законопроекті «Про безоплатну правову допомогу» вирішення питання про право громадянина на отримання вторинної БПД віднесено до компетенції Центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Важливим і таким, що несе у собі ризик певних ускладнень на практиці, є питання про те, який орган підтверджуватиме стан малозабезпеченості, що дає право на БПД. Адвокати віддали перевагу місцевим податковим органам – 26% або органам місцевого самоврядування – 23%. Натомість, створеному у системі Міністерства юстиції органу, уповноваженому розглядати клопотання громадян про надання безоплатної правової допомоги довірили б цю функцію лише 9%, а спеціальному державному органу, уповноваженому вирішувати питання щодо надання безоплатної правової допомоги – 14 %.

З приводу того, що спеціального підтвердження стану малозабезпеченості не потрібно, а суд (слідчий) за клопотанням зацікавленої особи мають самі приймати рішення про надання безоплатної правової допомоги, виходячи з наявних матеріалів справи, позитивно відповіли 24%.

У зазначеному законопроекті дається перелік видів вторинної безоплатної правової допомоги: захист від обвинувачення, здійснення представництва осіб, що мають

право на БПД в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами, складання документів процесуального характеру. Цей перелік видається дещо звуженим з огляду на те, що Конституція не обмежує це право певними видами: «кожен має право на правову допомогу» (ст.59).

На запитання «Чи вважаєте Ви за доцільне гарантувати безоплатне представництво у цивільному та адміністративному судочинстві» відповіли позитивно тільки 8% опитаних, а негативно – 17%. Відповіли позитивно, але з певними застереженнями: «якщо цього вимагають інтереси правосуддя, для забезпечення рівності сторін, доступу до суду» – 35%, «лише у певних категоріях справ» – 29%.

Заслугує на увагу висловлена адвокатами думка щодо категорій справ, захист та представництво у яких мають здійснюватися безоплатно:

справи про захист честі та гідності – 20%, скарги на дії (бездіяльність) посадових осіб – 56%,

житлові справи щодо державного житлового фонду – 12%,

сімейні справи щодо прав неповнолітніх або непрацевдатних членів сім'ї – 29%,

відшкодування шкоди, завданої незаконними діями органів слідства – 32%,

відшкодування шкоди, завданої каліцтвом – 41%,

справи про порушення прав, передбачених Конституцією України – 15%,

скарги щодо визнання виборів недійсними – 9%,

кримінальні справи, порушені за статтями КК, якими передбачається покарання у виді довічного ув'язнення – 41%.

Адвокати також висловили об'єктивну точку зору щодо видів правової допомоги, які мають бути безоплатними для названих ними категорій громадян: усні консультації – 53%, надання письмових довідок з законодавства – 32%, складання документів правового характеру – 29%, захист на досудовому слідстві – 41%, захист або представництво у суді I інстанції – 38%, захист або представництво в апеляційній інстанції – 15%, захист або представництво в касаційній інстанції – 12%, представництво інтересів потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача – 6%, представництво в Європейському суді з прав людини – 12%.

Проектом Закону "Про безоплатну правову допомогу" передбачено фінансування первинної допомоги за рахунок видатків Державного бюджету України на утримання відповідних органів виконавчої влади та місцевих бюджетів, інших джерел; безоплатна вторинна правова допомога здійснюватиметься за рахунок видатків Державного бюджету України.

Опитування засвідчило, що адвокати основним джерелом фінансування безоплатної правової допомоги називають Державний бюджет (50%), але не виключають й інші дозволені законом джерела: з коштів спеціального державного фонду, який наповнюється за рахунок цільових внесків – 23%, з коштів фонду правової допомоги єдиної професійної організації адвокатів України (коли і якщо така буде створена), який формується за рахунок членських внесків – 21%, вартість наданої правової допомоги мають поступово відшкодувати особи, які її отримали – 9%,

безоплатна правова допомога повинна фінансуватися з усіх позначених в анкеті джерел – 6%, має надаватися за рахунок робочого часу адвокатів, який не оплачується, але враховується для зменшення валового доходу при обчисленні бази оподаткування («pro bono») – 15%.

На декотрі дискусійні в літературі і на практиці питання адвокати також дали різноманітні відповіді. Так, на питання, чи має адвокат право надавати безоплатну правову допомогу на власний розсуд і без відшкодування її вартості у випадках, які не передбачені законом? Адже виходячи з чинного законодавства це заборонено. 38% опитаних відповіли «безумовно так», а «безумовно ні» – 32%; «лише у випадках, передбачених статутом адвокатського об'єднання» – 14%, «така практика адвоката має розцінюватися як благодійництво, і на неї повинна розповсюджуватися дія законодавства про благодійну діяльність» – 32%.

Визначаючи своє ставлення до альтернативних форм вирішення спору, зокрема медіації (посередництва), адвокати також не дали однозначної відповіді: беззастережно підтримали ідею застосування медіації як інструменту надання БПД – 17% респондентів, і рівно стільки ж її беззастережно відкинули. Дещо більша кількість опитаних підтримала цю ідею умовно – лише якщо законодавством буде встановлено державний контроль за такою діяльністю (24%), а за умови, якщо законодавством буде передбачено відповідальність медіаторів за неналежне виконання своїх функцій підтримало впровадження медіації 29%; у разі, якщо медіація буде покладена законодавством виключно на адвокатів, позитивно відповіли 39%.

Отже, як бачимо, загальна картина доволі характерна для адвокатської спільноти – розкид думок є значним. Важко визначити усталені тенденції практично з усіх ключових питань реформування системи надання безоплатної правової допомоги в Україні. Це свідчить, на нашу думку, лише про одне: при прийнятті законодавчих рішень слід уникати поспіху – проблема потребує подальшого ретельного вивчення із залученням широкого загалу професіоналів. Тому вважаємо, що наведені результати опитування доречно було б врахувати при обговоренні законопроектів «Про безоплатну правову допомогу», «Про адвокатуру» та вирішенні багатьох актуальних питань адвокатської діяльності. Адже система надання безоплатної правової допомоги, яка не спирається на осмислену позицію тих, хто, власне, її надає, навряд чи матиме позитивний ефект.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Журнал "Адвокат" – 2008, № 9. – С. 39.
2. Марочкін І.Є., Овчаренко О.М. Проблеми доступності судової влади: соціально-правовий аналіз / <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/56267D170B5E60C0C325726D003EA0A7>
3. Філоненко С. Безоплатна правова допомога. Чи дочекаємось? // Журнал "Віче" – 2009, №9 / <http://www.viche.info/journal/1454/>

БЕЗОПЛАТНА ПРАВОВА ДОПОМОГА В УКРАЇНІ

Для адвокатів День безоплатної правової допомоги – щодня, оскільки їх професійним покликом є допомога людям у будь-який час і за будь-яких умов. Це є їх обов'язок згідно з Конституцією України, Законом України “Про адвокатуру”, Правилами адвокатської етики, міжнародними документами про адвокатську діяльність.

*“Особлива увага має приділятися бідним та іншим
незможним людям
оскільки вони самі неспроможні відстоювати свої
права і мають
потребу у допомозі адвоката”.*

*(Основні положення про роль адвокатів.
Прийняті VIII Конгресом ООН
по запобіганню злочинам 1 серпня 1990 року)*

ПРАВО НА ОТРИМАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У ВІДПОВІДНОСТІ З ЧИННИМИ ЗАКОНАМИ УКРАЇНИ МАЮТЬ:

- жертви політичних репресій, які реабілітовані (ч.6 статті 6 Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні»);
- ветерани війни (ч.2 статті 22 Закону України «Про статус ветеранів війни і гарантії їх соціального захисту»);
- особи, які потерпіли від незаконних дій органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду (пункт 4 статті 3 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду»);
- психічно хворі особи, яким надається психіатрична допомога (ч.3 статті 25 Закону України «Про психіатричну допомогу»);
- біженці або особи, щодо яких прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання про надання статусу біженця (статті 18, 20 Закону України «Про статус біженців»);
- неповнолітні батьки (стаття 156 Сімейного кодексу);
- особи, які не здатні до самообслуговування у зв'язку з похилим віком, хворобою, інвалідністю і не мають рідних, які повинні забезпечити догляд за ними (ч.4 статті 5 Закону України «Про соціальні послуги»);
- особи, які знаходяться у складній життєвій ситуації у зв'язку з безробіттям і зареєстровані у державній службі зайнятості як такі, що шукають роботу, або у зв'язку зі стихійними лихами, катастрофами (ч.4 статті 5 Закону України «Про соціальні послуги»);
- діти та молодь, які знаходяться у складній життєвій ситуації у зв'язку з інвалідністю, хворобою, сирітством, безпритульністю, малозабезпеченістю, конфліктами і жорстоким ставленням у сім'ї (ч.4 статті 5 Закону України «Про соціальні послуги»);
- особи, зазначені у статті 45 КПК, участь захисника щодо яких є обов'язковою;
- особи, у яких відсутні кошти або існують інші об'єктивні причини, що унеможливають запрошення захисника (пункт 2 частини 4 статті 47 КПК України).

**БІЛЬШ ДЕТАЛЬНУ ІНФОРМАЦІЮ
ЩОДО ПРОГРАМ ТА ПРОЕКТІВ
СПІЛКИ АДВОКАТІВ УКРАЇНИ
МОЖНА ОТРИМАТИ
НА ОФІЦІЙНОМУ САЙТІ СПІЛКИ:**

<http://www.cay.org.ua>,

**А ТАКОЖ У ЩОКВАРТАЛЬНИХ
ВИПУСКАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО
БЮЛЕТЕНЯ "НАША СПІЛКА".**

З питань придбання бюлетеню
"Наша Спілка" слід звертатися до
центрального офісу САУ:
тел.: (044) 239 7286.

Бюлетень розповсюджується
БЕЗКОШТОВНО.